

Микола Степаненко

ОЛЕСЬ ГОНЧАР І ВАСИЛЬ БЕРЕЖНИЙ: ЕПІСТОЛЯРНИЙ ДІАЛОГ

Олеся Гончара й Василя Бережного єднала понадпівстолітня дружба. Вони ровесники (народилися 1918 року), здобули однакову освіту: журналістську (закінчили Український технікум журналістики імені Миколи Островського, м. Харків) і філологічну (Олеся – випускник Дніпропетровського університету, Василь – Київського університету), перетерпіли воєнне лихоліття, присвятили своє життя одній справі – красному письменству (одночасно прийшли в літературу, стали талановитими українськими прозаїками). Василь Бережний, опинившись після війни в столичних літературних колах, усіляко сприяв письменницькому утвердженню Олеся Гончара: допомагав друкувати твори, які той надсилав із Дніпропетровська, знайомив із ними Андрія Малишка й інших майстрів слова, “упускав у кров” майбутнього автора “Прапорonoсців” “наркотики для посилення духовного здоров’я” [2, с. 59], лікував його від недуги провінціалізму, що непомітно закрадалася в душу вчорашнього фронтовика, який успішно закінчував нестоличний виш, “нікуди не ходив, нічого не бачив, нічого не чув”, бо “прикувався до стола, як Прометей-доброволець або доброволець-каторжник” [25.07.1946].

Про свої взаємини з Василем Бережним Олеся Гончар відверто виповів у щоденникових нотатках, датованих різними роками – від 1946 по 1992. З них довідуємося, що хлопці познайомилися далекого 1934 року, коли приїхали до Харкова підкоряти журналістські вершини [1, т. 3, с. 113]*. З того часу черніговець Василь став для полтавця Олеся “найближчим із товаришів від довгих студентських літ”, з яким “ні разу не порушувалась вірність товаришування”, “однодумцем” [20.03.1988], “вірною душею” [27.12.1987], “найбільшим другом”, з котрим “був одвер-

тим до найодвертішого” [2, с. 56]. З “життєлюбом” Бережним [27.12.1987] Олеся Терентійович “завжди був поруч”, друзі “допомагали, як могли, один одному” [25.12.1987]. Вони ділили шматок хліба, коли жили “холостяцько-бурлацьким життям” [03.02.1972] і коли дружніми родинами збиралися у своїх оселях за щедрим столом. Це спілкування, читаємо в щоденниках, “миттєвості щастя”, “короткочасні зблиски радостей душі” [27.01.1992], бо завжди розходилися “помітно доброзичливіші один до одного” [22.07.1981]. “Тільки ж у ній, у дружбі і взаємопошані, – висновує Гончар, – душа людська розквітає найповніш!..” [25.04.1987]. І ось це все заступає чорна хмара – хвороба і відхід у небуття дорогого товариша. Гончар глибоко сумує, що Бережному не судилося трішечки дожити до 70-ліття [08.08.1986; 27.12.1987; 07.02.1988; 20.03.1988]: “Прощай, друже Василю... Все менше, менше навколо тебе близьких людей. Все більше й більше самотності. Як долати її? Бере в залізни лещати... А жити мусиш. Хай не для себе, а щоб допомагати іншим...” [20.03.1988]. “Розмови прощальні” з другом змушували Олеся Терентійовича “передумувати життя, мимовіль запитувати... себе: що ж було найважливішим? Любов до України – це було понад усе, і не шкодуємо, що для цього жили. Тільки не сподівались бачити прекрасну її під чорною зорею Чорнобиля. Хай би хоч діти побачили чистими ясно-блакитними її небеса і чистою землею її святу...” [08.08.1986]. 27 січня 1992 року в щоденниках з’явився запис: подароване в юнацькі роки побратимство з Василем Бережним – велике щастя, піввікова дружба з ним – “то ж таки серед сучасних людей щось було унікальне!..” Йому, щирому “Василькові”, який став за рідного брата, сестрі Шурі, її чоловікові Гаврюші, “цілому сузір’ю <...> старших майстрів” – Панчеві,

* Надалі вказуємо в дужках дату запису.

Яновському, Вишні, Тичині, Малишкові, Бажанові, Корнійчукові Гончар безмежно дякує, що “так прихильно привітали... на самім початку письменницької дороги”. “Хіба ж то не вияви щедрості самої долі, яка вас – таких зовсім різних – єднала у спільному, найдорожчому, – розмірковує Олесь Терентійович. – Чи є зараз серед нинішніх оце відчуття спільності обов’язку перед Україною, перед Матір’ю?” [25.04.1987].

Олесь Гончар вів активне листування з Василем Бережним, коли жив у Дніпропетровську. Продовжувалося воно й тоді, коли письменники мешкали в Києві і на певний час відлучалися з міста. У десятому томі Повного зібрання творів Олесь Гончара, який упорядкував ще один його друг і земляк Яків Оксюта, опубліковано близько півсотні листів Олесь Терентійовича до Василя Павловича (1946–1955 рр.). У родинному архіві Гончара пощастило віднайти 37 листів від Бережного. З цього важливого фактажу можна довідатися чимало нового про обох письменників, про їхнє мистецьке оточення, зрештою, про сам літературний процес післявоєнної доби. Удалося відновити, на жаль, не всі епістолярні діалоги, а лише дев’ять.

ДІАЛОГ ПЕРШИЙ

До Олесь Гончара

3 квітня 1946

Олесь!

Ти, звичайно, маєш рацію, аналізуючи озброєння свого героя¹. Але неможливо було відстояти першу редакцію. Але дуже не сумуй, бо читач не такий суворий до деталей, як ти.

Ще раз говорив з Малишком. Він сказав буквально так:

– Передай Олесеві, що його вірші мені подобаються. Крім “Танкіста”, надрукую і “На сонячних парусах”. Але хочеться дати цілий цикл. Скажи хай пришле ще кілька віршів.

Так ти, Олесь, вірші шли мені, я їх безпосередньо Малишку віддам. А про Лукаша Малишко каже, що ти ідеалізуєш... і, очевидно, й мені не вдасться його надрукувати. Да, у тій фронтовій газеті (українська?) Малишко, каже, не працював і віршів твоїх не одержував.

Про долю твоїх віршів в “Укр. літ.” (до речі, вони змінюють назву журналу) я питав у Білоуса без усякої дипломатії. Старий Кочерга² відібрав, здається, один. Побачу Б-са³ – напишу точно що саме.

Взагалі журнали – мертва справа. Вже номерів 3–4 готові, зверстані. А щодо збірки, на

яку ти маєш безсумнівне право, – справа буде ще безнадійнішою, якщо ти сам не приїдеш до Києва. Прийняті до друку книжки лежать по 6–12 місяців і ніяк не перетворюються в метал. Поліграфія надто слаба, а халтури – тьма.

Випадково я оце колись пив пиво в ресторані з головним редактором видавництва “Укр. література” Кобилецьким⁴. Говорив про тебе, про твою чудесну прозу. Домовився, що ми з тобою колись прийдемо до нього. Він показався мені розумною, рішучою людиною.

Прийжджай!

Вези прозу, бо тут встановилася думка, що прози на Україні нема.

Газету з “Полковим знаменом” одержав? Знову гніваєшся?

І ще. Якщо ти хочеш широко відчинити для себе двері в літературу, то, вхопивши диплома, махни на все і негайно – в Київ. У газеті працювати не раджу (багато часу відбирає), а засядеш десь у журналі.

Дуже багато є з тобою поговорити – прийжджай, невже не можеш відірватися на тиждень?

Фото саме немає, зроблю – пришлю. Твоє мені показував Білоус. Я довго на нього дивився, але ж хочеться почути твій голос, відчутти теплінь твоєї обважнілої руки. Прибувай!

Міцно тисну руку.
Твій Василь Бережний
3/IV.46

¹ “Ти, звичайно, маєш рацію, аналізуючи озброєння свого героя”. – Про все це йшлося в листі Олесь Гончара до Василя Бережного, датованому 20 березня 1946 року: “Жаль тільки того рядка, що ви змінили в “Палаці”. “Палац” від цього дуже втрачає, і навіть виходить деяка кривобока нісенітниця. Адже герой виступає в такому вигляді дуже страшний (а може, й смішний). Глянь, чим він озброєний: 1) “друг” – кулемет, 2) граната в руці, 3) автомат, який появляється в кінці так несподівано, ніби для рифми. Ще б йому кинджала в зуби. А насправді він мав лише в руці гранату і автомат на грудях – так простіше і пластичніше він виступає, і правдивіше. Не кажучи вже про те, що “людина з другої планети” вказувала на його приголомшуючу появу, новизну, свіжість. Я певний, що все це ти відчував і коли вже пішов на такі ампутації, то інакше, значить, не можна було” [2, с. 59].

² “Старий Кочерга”. – Ідеться про Івана Антоновича Кочергу, українського драматурга.

³ “Побачу Б-са”. – Ідеться про Дмитра Григоровича Білоуса, поета, перекладача.

⁴ Кобилецький – Юрій (Іван) Свиридович Кобилецький, літературний критик.

До Василя Бережного

11 квітня 1946. Дніпропетровськ

Здравствуй, Васильку!

Одержав сьогодні від тебе і лист, і газету і щиро дякую, що ти мене тягнеш так уперто за вуха в літературу. Зміни в вірші не поварварському зроблені, одна навіть зовсім вдала – краще, ніж було.

Жаль, що мій Лукач не підійшов по характеру ні тобі, ні Малишкові. А я вважав його одною з кращих своїх поезій. Суть, звичайно, не в самому Лукачеві як людині. Очевидно, те, що я хотів сказати, суто суб'єктивне і не доходить до постороннього. А це – самий справедливий присуд написаному: думка іншого.

Ти пишеш, що децю все-таки Малишкові сподобалося. Це мене тішить. Його атестація для моїх творів важить багато, бо ти ж знаєш, що я його щирій прихильник і думку його високо ціную. З цим листом надсилаю децю за твоєю порадою, може, втопиться в “Дніпрі”. Прочитай спершу сам. Коли що сподобається – давай Малишкові, а що не сподобається тобі – не давай і йому. Я хочу друкувати лише те, що подобається тобі і таким, як ти. Відчуваю, що коли й буду письменником, то буду “для немногих”.

Кепське діло з збіркою. Запитував і Пача про це, радить здати, але, каже, це тільки, щоб залежувати чергу на той рік. В цій році нібито вже плани затверджені і більше ніхто не лізь. А взагалі приглядайся до всіх дірок, які лише треба загатити. Проте до літа вже, здається, не візьмуть за неї, бо з 20.IV. екзамену, а я ще нічого не робив, кінчав повість, кінчив теж не так, як хотілось, а все ж таки вишло днями її Білоусові, хай хоч дадуть мені Кочергою по лобі.

Наша зустріч. До літа в Києві не зможу бути, інакше це значило б провалитися з університетом. А ти ж згодився, що університет кінчати в житті доводиться не часто і треба поставитися до цього з належною серйозністю. Але зустрітись ми повинні. Я гадаю, що ти будеш на травневі у мене. Хоч літаком прилети. До нас є рейси з Києва. І погуляємо, і наговоримося. Васильку, брате, приклади зусиль, і спритності, і таланту – приїдь! Прилети! Прийди!

Радиш мені з дипломом в зубах заявитися в Київ. Боюсь, що це не вдасться. В газету – не хочу, говориш, [у] журнал – але ж там повно білоусих гриньків¹.

Читав твою рецензію. Страшно стало. Хіба таки можна так вбивати одним ударом живу людину? Я не читав, що він там написав, але, ей-право, не задрю йому і боюсь. Що як ти і на мене накладеш такий удар?

А взагалі будь об'єктивним, не піддавайся

дуже першим емоціям. Якщо в людини є якась іскра Божа, то її знищувати одразу так – гріх великий. Але, повторюю, я того бузку не нюхав, не читав і вірю твоїй об'єктивності і чуттю правди.

Чи зазнайомився ти з Єрмоленком?

Крім того, чи порадиш мені женитися? Чи скажеш: “Нікогда, нікогда не женись, мой друг!..”

Пиши, тиши частіше (коли можеш і без черги, не лише відповідаючи на мою епістолу).

Новела моя йде в № 4 “України”, коли тільки вискочить з ротації, вхопи її сюди.

За погоду на “Дніпрі” напиши, чекаю, чекаю.

Щиро тисну руку.

Твій Олесь

Надсилаю фото. Такий я зараз (говорять, що такий). Жду від тебе.

¹ “...але ж там повно білоусих гриньків”. – Ідеться про те, що в журналі “Вітчизна” працюють Д. Білоус і Д. Гринько, вакантного місця, мовляв, немає.

ДІАЛОГ ДРУГИЙ**До Олесь Гончара**

17 квітня 1946. Київ

Здрастуй, Олесь!

Одержавши твої вірші, я відібрав два – “Трансільванський марш” і “Спека в горах”, – передрукував на машинці і дав Андрію Самойловичу Малишку. Він їх негайно відправив у друкарню. З'являться в 5 номері. Ще раніше на “Дніпрових” хвилях загойдається твій звуглений “танкіст” з білими зубами та й попливе “На золотих парусах”.

Малишко щиро усміхається:

– Вітайте Олесь від мене і напишіть, нехай ще шле вірші.

Знаєш що, Олесь? Ти напиши йому листа (Воровського, 22, ред. журн. “Дн.”) – такого, як ти вмієш – щирого, розумного й іскристого. А приїдеш – познайомлю, і я певний, що ви міцно подружитесь. А це не лише приємно, а й корисно.

Це про поезію.

Тепер – про жінку. Я не думаю, що в твоїй психології це два споріднених поняття. Так?

Ти йдеш угору, угору, все вище і вище. Але ти пройшов ще не так багато – найважче – попереду. Бачиш, які колючі терни всіяли путь? Чи вловлює твій зір голі, холодні скелі, на які треба здертися і покласти їх під ноги? Важко йти цим шляхом мук душевних і страждань. Поезія, те, що сидить в тобі – велике і палюче, – допомагає робити широкі кроки, підносить тебе, немов на крилах.

А жінка?!

Важкий прозаїчний камінь, який буде лише затримувати, уповільнювати хід. І ти згодом або кинеш його в провалля часу, або ледь-ледь переставлятимеш ноги і втиратимеш росу з чола.

– Неправда! – скаже сліпе кохання. Дружина – це вірний друг, на якого можна буде покласти втомлену руку, друг, який підтримає, утолить спрагу...

Так скаже сліпе кохання.

Не одружуйся, благаю. Кохай, впивайся цим гірким вином, але не закликай державу в арбітри, не забувай, що похмілля завжди неприємне. Та й чого, власне, спішити, Олесю!

Ти не подумай, що я – холодний, розсудливий егоїст. Зовсім ні. За Бугом є одна панна, заради якої я пожертвував би всім, але це ж я. Тобі не дозволяється. Ти вольова натура і погано, коли твій погляд вперед заслонятиме юбка, хоча б і крендешинова.

Не спіши! Камінь, який давить до землі, ти ще встигнеш покласти на свої широкі плечі.

Приїдеш – ми побудемо з тобою на Київських горах і поговоримо про це над Дніпром – хіба ж усе напишеш?

Я в цей вихідний блукав у тих чудових місцях – самотній і чужий навіть собі самому. Випадково зустрів знайомого фотографа і став перед об'єктивом. Посилаю тобі фото.

Кожна клітина, кожен атом моєї душі прагне до зустрічі з тобою. Перше травня? Це було б чудово, коли б удалось. Але шансів мало. Така ж проклята посада – нікуди не відірвешся від цього дубового столу – як каторжник.

Ти знаєш, Олесю, я ніяк не второпаю, що то за Єрмоленко¹, про якого ти пишеш. І першого разу і тепер ти не написав, де він обрідієся. Адреса!

Білоус телефонує:

– Чи одержали ви що-небудь від нашого спільного друга? Я одержав повість.

Він обіцяв дати мені почитати. Якщо вдасться вибрати розділів два до газети – постараюся. Між іншим, у Білоуса (казав) – хороша кімната, так що на перший час тобі буде де зупинитися в Києві. А про інше місто і не думай і не гадай. Кінчай і – сюди!

Фото твоє лежить перед очима. Ти ніби зовсім не змінився! І здається, наче ми не бачилися кілька днів...

Коли ж побачимось?

Міцно тисну руку –
твій Василь.
17.IV. 46

¹ Єрмоленко – Олександр Єрмоленко, друг Олесь Гончара, у якого він мешкав 1946 року, коли перебрався з Дніпропетровська до Києва.

До Василя Бережного

23 квітня 1946. Дніпропетровськ

Вітаю тебе, друже, з Великоднем!

В дні цього найкращого із наших слов'янських свят я особливо часто думав про тебе. Коли я сиджу в кімнаті і чую радісні дзвони, що долітають від церкви, і весь світ в цей ранок мені здається особливим, ніби і справді воскрес Бог і йде по землі, розсівачи щастя, злагоду між людьми, – то я хочу з тобою поділитися своїми думками і почуттями, палко хочу, щоб ти сидів тут, поруч зі мною. Не знаю, як в інший час, але в цей великодній світлий ранок я зміг би переконати тебе, що не можна бути таким песимістом, як це випливає з твого листа. Хоч на один ранок, а я б тебе переконав, що життя, незалежно від нас, “до безумства прекрасне” і сповнене ясності (а не сліпого) кохання. Хоч, повір, я зараз зовсім не закоханий і не п'яний і говорю це зовсім тверезо, і буду говорити завжди, хоч які каміння й терни розстилалатимуться переді мною. В цьому я твердо й уже неодноразово переконався: чим більше було тернів цих піді мною, чим гіркіше було для мене особисто повітря, тим виразніше бачив я, яка красуня така оця наша зелена планета у білих квітах міст!

Дописавшись до цього, я вже бачу, як ти починаєш іронічно посміхатись, і тому я беру в руки віжки своєї душі.

Щиро дякую тобі за фото. Мушу, перше, сказати комплімент невідомому мені фотографу: це не просто фото, а твір мистецтва. І ця огранка, і весняна гілка, і синя (я бачу, що синя!) Україна за Дніпром, і Василь Бережний у задумі (я дивлюся і бачу, що ти й думаєш в цей момент!) – все це схоплено чудово! Я давно бачив таке натуральне і таке змістовне фото.

Дякую тобі за “ходатайство” перед Малишком. Я переконуюсь, що він саме такий, яким я його уявляв. Ти радий йому написати. Але в мене немає зараз відповідного приводу. Посилати щось з поезій – немає такого, як би я хотів, а писати просто так – якось незручно, боюсь набриднути. Передай краще йому моє сердечне вітання. Пізніше ми або познайомимося з ним особисто, або я таки напишу.

Чи не брав ти ще в Дмитра моєї повісті?¹ Можливо, вона тебе розчарує, бо вона скоро спілка. Йй, мабуть, не вихатися в журнал ще й через те, що там є немало такого, що наші критики звуть “проблематичним”. Я, правда, гадаю, що якраз проблематичне і цінне в художньому творі, інакше для чого ж він взагалі. Але краще візьми прочитай. Для газети, мабуть, ти нічого звідти не вибереш, розділи тісно переплітаються. А думку свою напиши і посправайся вгадати, яким духом пишуть тамошні цербері на цю річ. Бо від Дмитра я одержую лише бандеролі, а листа й досі жодного нема.

А тебе я таки чекаю на травневі до себе. Невже ти не можеш буквально на три дні відпроситися? Випробуй свою силу волі і телеграфуй, коли тебе зустрічати.

Бо я в Києві не знаю, коли буду. Твої поради – з'явитися туди з дипломом у зубах і жувати його, затиснувшись десь у Дмитра і його “ущільнивши”, – відірвані від реального ґрунту. Поговорити, поговорити треба нам, Василю!

Я чекаю.

Про Єрмоленка спитай у Білоуса, він скаже все, що треба.

Жду тебе. Міцно тисну руку.

Твій Олесь
23.IV.46, Дніпроград

¹ “Чи не брав ти ще в Дмитра моєї повісті?” – Ідеться про надіслану Д. Білоусу в журнал “Вітчизна” першу частину майбутніх “Прапорonoсців” під назвою “Стрілка”, згодом – “Альпи”.

ДІАЛОГ ТРЕТІЙ

До Олесья Гончара

26 вересня 1946

Здрастуй, Олесь!

Чому не пишеш? Чи, може, не одержав моїх пакетів? Чи, може, каламуть песимістична скувала й душу й руки? Піди до Дніпра – хлюпне він тобі бадьорого духу: його ж, бач, як кують і нуддають, а він плине та й плине. У віки...

Тебе хвалили в “Літгазеті” за вірші. Читав?

Оце посилаю тобі останні газетно-драконьяжні новини. Тут, як бачиш, і ми з Сашею втнули. Викинули совість із його голуб'ятника – аж чвокнула об асфальт! – а самі сіли писати. В ту ніч я в нього й ночував. Справа в тому, що сама н'єса “Старі друзі” – пуста і нікчемна, і нічого було артистам (та ще франківцям!) розкривати...

В неділю я був у російській драмі, бачив “Каменний властелин” геніальної Лесі Українки. Вистава потрясаюча (як по-українськи?). Я наочно побачив, який все-таки велетенський оця “хопа і слабосила жінка”! Гра, оформлення – аж до деталей чудове, і чудово саме тим, що спрямоване все на розкриття ідеї Лесі. Талановитий-таки режисер Хохлов!

Кам'яний господар у цьому світі – закони, звичаї, освячені традиціями. Все це душить, сковує усе живе, і людина з найпрекраснішими почуваннями і мріями кам'яніє. Немає і не може бути вільних людей на землі! І ніколи, мабуть, і не буде “свободно пасущегося індивідуума”.

* * *

В журналі “Вітчизна” намічаються зміни. Редактором ніби буде Копиця¹. А про повість розмови хороші. Піде.

Наш Маківчук² призначений відповідальним редактором “Перця”. Які ж іще новини? Та всіляких розмов чимало, всіх навіть не пригадаєш. Ага – Остап Вишня введений в редакцію “Перця” решту – розігнали.

Я оце засів за “Тихий Дон”. Думаю перечитати всього, з першого до останнього рядка. Епічне полотно!

А взагалі живу по-старому. Б'юся з безгрошів'ям, часто напливає хандра: думаю о брентости всего сущего і про стрункі дівочі ноги. Полячка сидить у серці. Кровоточить.

З першого мусить бути відпуск. Де подітися? Куди податися? Мабуть буду працювати, одержу компенсацію та й робитиму свою справу.

Як у тебе з партійністю?

Пиши.

Пиши.

Пиши.

Твій Василь
26/IX 46

Валі – щирий, щирий привіт.

Рідних вітай.

¹ Копиця – Давид Демидович Копиця, український письменник.

² Маківчук – Федір Юрійович Маківчук, український письменник (сатирик і гуморист).

До Василя Бережного

1 жовтня 1946.

Дніпропетровськ

Здрастуй, Васильку!

Пишу стоячи. На пошті. Дивуюсь, що ти не одержав мого листа. Дякую за вірзики. Особливою тонкістю роботи відзначаються “Старі друзі”. Недаром в давнину наші люди склали прислів'я: бий свій свого, щоб чужий духу боявся. Нащадки остаяються вірними своїм сивовусим предкам.

Я сиджу над “Будапештом”. Маю надію до Жовтневих закінчити. А що там чути про “Альпи”? Дмитро вже приїхав? Привіт йому, привіт.

З партійними справами все в порядку. Втішило мене те, що на світі таки є чимало людей з здоровим глуздом. На прийомі я, звичайно, розповів членам бюро про свої літературні пригоди. Вони сприйняли це так, як я сприймаю сам. Скоро одержу квиток – і тоді я готовий хоч і на Київ. Саші [Єрмоленку] я писав про виклик, він чогось мовчить. Мабуть, не витанцююється? Було б добре влаштувати перевод до кийівської асистентури. Це теж залежить

від Міністерства. Порадься з Сашею, може, клоне. Щирий привіт йому і передай: хай відповідає на епістолу. Що за зневага до дніпрового низу? Адже тут Дніпрогес!

Пиши, не гайся.

Твій Олесь
01.X.46

ДІАЛОГ ЧЕТВЕРТИЙ

До Олеся Гончара

27 вересня 1946

Олесь!

Спішу повідомити тобі, що повість уже заверстується¹ в 7–8 номер “Вітчизни”. Тижнів через два-три – вийде у світ!

Цієї ночі я чергував по друкарні. Після того, як вичитав сторінки і здав під прес, – розговорився з нашим випусковим. А він і “Вітчизну” верстає.

– Які там зміни в журналі?

– Та редактор новий. Копиця. А так ніби все по-старому.

– А що нового в номері.

– Стелмах крєпко погорів. Уже була заверстана його велика вєщ – “Земля”, кажутсяся, роман, тепер зняли. Перефоблятиме щось...

– А що поставили?

– Там якогось Гончара. Тоже крупна вєщ. Мабуть, по-новому написана, бо срочно прислали в набір. Скоро вже буде сигнальний номер. Я тобі дам днів через десять – почитаєш...

Оце буде удар по дубових пеньках!

Ура!

Твій Василь
27/IX 46

¹ “...повість уже заверстується...” – Ідеться про частину майбутнього роману “Прапорноносці” “Альпи”.

До Василя Бережного

8 жовтня 1946.

Дніпропетровськ

Здрастуй, Василюку!

Твій лист мене радісно приголомшив. Нєвже справді “Альпи” в 7–8 номері! Я гадав, що ці номери вже давно вийшли. А воно за молотьюбою, мабуть, забули й про журнали. Обов’язково добудь сигнальний і шли експресом.

Тепер ти розумієш, що мене турбує. Хто там біля воріт друкарні стоїть з дрючками, поклацуючи витриманими зубами? Прошу тебе, друже, слідкуй за настроями критиканів. Все майбутнє, або майже все, залежить зараз від першої реакції на “Альпи”. Переможцем можна вважати себе лише при тій умові, що вони будуть зустрінуті прихильно. Поговори з Дмитром, може, він знає, хто там готується

виступити, як і де. Чи не можна в стихійний рух внести свідомість ззовні від вас. Найбажанішим було б, звичайно, коли б виступила саме та “Р.У.”. Тоді я вважав би і долю “Будапешта” вирішеною наперед. Лише маючи такий ґрунт під ногами, можна б зробити щось справді нове і корисне в широкому розумінні. Я думаю, що в усьому цьому ти подаси мені енергійну допомогу не лише як друг, але й виходячи з загальних інтересів справи. І воздасться тобі сторицею! Важливо, щоб одразу перетяти дорогу якомусь ябеді типу Столярчука. Надіюсь, що “Молодь України” подасть мені дружню руку. Не захоче ж Нагнибіда мені накапостити? Привіт йому.

Тим паче, що я зараз задумав повість про Лялю Убийвовк. Якщо все складеться так, як я думаю, то, може, ви будете друкувати її на сторінках “Молоді України”. Правда, це не скоро, треба їхати хоч на місяць в Полтаву. Якщо це напишу, то тільки так, щоб було краще з усього написаного. Досі. Якщо вийде гірше – не друкуватиму. А ти там мимоходом дізнайся, будь ласка, що є вже опубліковане на цю тему, що пишеться кимось про це.

Я думаю, що ми знайдемо спосіб відсвяткувати перемогу в Альпах. Те, що друкують, – це, ти знаєш, ще не перемога. Перемога чи поразка виявиться після того, як буде зустрінуто її.

А що з Яновським? Жаль. Але Копиця теж, здається, буде не гіршим редактором за нього. З твоїх переказів я запам’ятав одне: що він розумний і не педант. Очевидно, з поваги до нього Санови будуть більше поважати і журнал.

Надсилай оперативні зведення з літературного поля бою. Важливість бойового моменту ти уявляєш.

Привіт від Валі і рідних.

Пиши, друже. Вітрила напнуті. А що в морі?

Сердечне вітання.

Твій Олесь
08.X.46

Гонорар з “Молоді” мені так і не надіслали. Нєлєпо.

ДІАЛОГ П’ЯТИЙ

До Олеся Гончара

15 липня 1948. Київ

Здоров, Олесь!

Одержав твого листа саме тоді, коли сидів за своїм столом і читав газети. Знову неприємності: події в Італії, ноти, знищувальна критика на журнал. Б’ють і плакати не дають!

Разом з цим листом посилаю два інші пакети – почитаєш сам. Статті, як ти переко-

наєшся, різкі і... – мені здається – несправедливі. Б'ють молоду кадрю просто на корені. Застосовують зовсім не хитрий спосіб – узагальнюють поодинокі факти, засуджують те, що засуджує в повісті і сам Щепенко¹. Цим досягається ефект.

Щепенко ґрунтовно переробив повість. Замість 10 аркушів стало 15. Переробка пішла по всіх загрозливих пунктах. Ми з ним все обговорили детально, і він погодився з усіма серйозними нашими закидами. Тепер, після цих виступів газет, Микола трохи роззубився ("Чи здавати до "Рад. письм."?"). Я раджу йому переробити (вірніше, закінчити переробку) і здавати. Он із Стельмахом було гірше, а дивись – попрацював і книга буде!

Не сьогодні-завтра буде засідання бюро ЦК, мабуть, прийматимуть рішення.

На 20-те призначено обговорення повісті в спілці. Одне слово, продовжуємо їсти кашу. Щепенко починає розуміти, що літературний шлях, як каже О. Вишня, до-о-о-вгий.

Настрій у нас бадьорний, хоч може ми несвідомо робимо хорошу міну при поганій грі.

Да, а про Казакевича² читав? Мабуть, не читав, так скажу – розкритикували, і цілком правильно. Напиши, Олесь, чи пересилати тобі особливо цікаві номери газет?

Оце такі головні новини. Те, що Руденко³ одержав кімнати, – це вже другорядне. І в старика з'явився новий фактор – моряк Микола.

Сьогодні вже маємо сигнальний свого номера. Сподіваюсь, що на Героя та ще й партизана критики побояться замахнутись!

Валі посилаю листівку, бо не хочу, щоб поштарі читали телеграму: вони ж не розуміють гумору!

Щодо "Вітчизни" – ось Дмитро загляне за куліси, черкну.

Міцно тисну руки – твій Василь.

[До листа додано послання від Дмитра Білоуса] "Олесю, дорогий! Привіт тобі з столиці. 15.VII.48 р. Дмитро".

¹ Щепенко – Микола Назарович Щепенко, український письменник.

² Казакевич – Емануїл Генріхович Казакевич, російський і єврейський письменник.

³ Руденко – Микола Данилович Руденко, український письменник, правозахисник.

До Василя Бережного

22 липня 1948.

Дніпропетровськ

Здоров, Василю!

Бачу, як пожежа розгорається, і дивуюсь, що дніпровської води не вистачає, щоб вгамувати її. Вирізки всі одержав, очевидно, вони

не останні. Я починаю вагатися – чи й справді ми не легковажно зробили, обнародувавши "Людину, що йде до сонця"?¹ Чи справді вона таки йде до сонця, а не кудись інде? Пиши, як розгортаються події. Сам розумієш, що вся ця історія неабияк псує мені настрій.

Я переробив "Злату Прагу" (буде не "Золота", а "Злата"), Ясногорську врятовано від смерті, за неї поплатився бідолаха Сагайда. Всі, хто тут читав, кажуть, що це набагато краще. Ясногорська мусить жити, в цьому великий зміст.

Був уже в кількох приміських колгоспах, днями виїду далі, очевидно, в Харківську область, в один із районів. А ти пиши, бо я регулярно буду наїздити сюди знов. Пиши щодня хоч коротко. Уявляй, що я нічого не знаю про Київ.

На квартирі ти, очевидно, не був. Це погано. Ти таки зайди в саму квартиру. Дізнайся, чи не відрізали світло. Оце доречно причина. Само собою розуміється, що листи ці конфіденціальні. Було б добре, коли б ти приїхав на кілька днів, поки ще є на дереві абрикоси.

З привітом. Олесь

22.VII.48

¹ "...чи й справді ми не легковажно зробили, обнародувавши «Людину, що йде до сонця?»" – Ідеться про повість М. Щепенка з Луганська, на яку було опубліковано кілька критичних матеріалів, що й викликало сумніви у Гончара.

ДІАЛОГ ШОСТИЙ

До Олесь Гончара

23 липня 1948

Здоров, Олесь!

Оце одержав твого другого листа, в якому ти нічого не пишеш про те, як там тобі ведеться, які вражіння від поїздок в колгоспи, чи благотворно впливає на тебе наддніпрянськомомівське сонце.

Ти пишеш, що врятував Ясногорську і погубив Сагайду – "за неї поплатився, бідолаха..." їй-богу, мені це не подобається.

По-перше, зваж, Олесь, на той факт, що тоді, коли ти з головою поринув був у матеріал, – зрнув саме той варіант, перший. Я чомусь дуже вірю в отой перший творчий подих! І справді, тоді ти не тільки зважував найдрібніші деталі, тоді ти цим жив. А тепер – це вже спокійне, холодне роздумування...

По-друге. Я на цей факт (переробки) дивлюся з погляду втілення отієї, може, в якійсь мірі стихійної, але в усякому разі властивої, притаманної тобі міфічної, так би мовити, лінії. В першому варіанті вона проведена

тонше. В другому – навпаки. Вийде так, що всі, хто близько стикається з Ясногорською, – гинуть. Сагайда ж за неї поплатився?

І третє. В другому варіанті втрачається, стирається, зводиться нанівець оте високе, трагедійне напруження, яке є в першому варіанті. А натомість читач матиме підробку, фальшування трагедійності. Справді, наскільки я зрозумів з твоїх слів, небезпека трапляється таки з Шурою, її врятує Сагайда... І вийде, що все це напруження в цій сцені з Шурою буде підробленим, несправжнім. І з погляду руху сюжету цей хід видається мені дуже примітивним. Нічого Шекспірівського.

Можливо, моя оця аргументація нечітка, але зверни на неї увагу, Олесь. Я глибоко переконаний, що так, як було – в тисячу разів краще!

До того ж, пожалій і Сагайду. Він же у великій мірі спадкоємець Брянського. Навіщо ж губити такого воїна? (Маю на увазі його громадське значення).

А пожежа, здається, вже відшуміла. Після обговорення з'явилася стаття Новиченка¹ в "Літгаз." Але це вже ехо.

Да, ти, Олесь, прав, що зробили ми легко-важно. Поспішили, погарячилися. Я дуже картаю себе за те, що в цьому випадку не показав тоді своїх скептичних зубів. Але, власне, я не мав змоги їх вишкірити, бо ти одного разу хвиснув мене такою фразою: "І що ти тямии в партійній роботі?" Але душа моя не лежала до повісті, та й у тебе захоплення було лише спочатку. Пам'ятаєш, як ти радив "охладжувати Руденка"? Одне слово, поспішили. Нічого не поробиш – молодість.

Але я не кажу: "Не треба було братися до зброї". Перекоаний, що, попри всі її великі вади (непокоїть оте вростання партії в народ), повість не шкідлива, навпаки – багато в чому вона принесе користь.

Щепенко виїхав, не попрощавшись. Залишив листа. Посилаю його разом з оцим. Все-таки він молодчина.

Да, "Знамя" критикують дуже, але про "Землю" – ні слова. Це радує.

Дома в тебе все гаразд. Ось зайду дізнатися про світло.

А в нас тут... Я не знаю, що вони думають – товчуть, як котів, а вони працюють, як мокре горить. Старик зібрався додому "днів на десять", Микола зайнятий ремонтом квартири (дали), німфа наша приходить на півгодини і все. Ривліна вже нема.

І що турбує – огинаються з "Молодістю". Я настоюю, щоб у 9-й, а вони відсуювають (Микола, а старик – як маятник).

Бачу, що так ми можемо запізнитися. А тоді що? Попова ж Руд.² ще не прочитав.

А листи слати на Київ, 30 (там де я забирю твої газети). Але й на редакцію, думаю, зручно (тільки рекомендовані!).

Дуже дякую за запитання на абрикоси. Прилетів би на крилах (і в буквальному, і в переносному розумінні), та не пустить Микола! Бо тоді хоч редакцію замикай.

А коли ти навідаєшся в Київ? Невже не скучив за ним?

Усім привіт.

Міцно тисну руку –
твій Василь.
23/ VII 48

¹ Новиченко – Леонід Миколайович Новиченко, критик, літературознавець.

² "Попова ж Руд. ще не прочитав". – Ідеться про Миколу Даниловича Руденка й Олександра Федоровича Попова, російського письменника, автора повісті "Сталь и шлак" (1948).

До Василя Бережного

30 липня 1948.
Дніпропетровськ

Здоров, Василю!

Нарешті надихався я чистого колгоспного повітря – і яке воно цілюще! Все, про що ти пишеш (т. зв. обговорення), здається мені гризною котів у мішку. Бачу звідси особливо виразно, що то дрібне, не справдішне, вигадане життя, ерзац-творчість. Коли б моя сила – взяв би отих балакунів на мотузку пов'язав і завіз би в колгоспи. Хай би оздоровилися, хай би зцілилися розумом і душею.

З гіркотою думаю, що, зрештою, доведеться повертатися в той казан від синіх дніпропетровських вод, від бронзових трударів, від музики машин... Між іншим, був я там, де колись шуміли пороги. Тепер там величне озеро Леніна. Плавав на ньому під білими парусами. А в Києві таки доведеться бути, очевидно, між 10–15 серпня. Про мій приїзд мовчи. Хочу обернутись-обкрутитись і знову – в просторі півдня. Навіть фізично відчув себе тут зміцнілим, не кажучи вже про те, що почуваю себе в морі оптимізму, в атмосфері справжньої народної трудової творчості.

Інформуй все-таки про справи; Бойченко треба дати обов'язково в 9-му¹. Схили Дмитра [Білоуса] на цю ухвалу, а він хай схиляє Миколу [Руденка]. Я переконаний, що коли не дадуть, це буде величезна і непоправима помилка.

Про переробки "Праги" ти судиш, не знаючи їх. Сагайда зовсім не рятує Ясногорську, їй просто... ніщо не загрожує. А смерть її була б штучною, нарочитою і занадто темною плямою, яку ніщо не змогло б усунути. Та, зрештою, ти в цьому переконаєшся пізніше.

З привітом – Олесь
30.VI.48

¹“...Бойченко треба дати обов’язково в 9-му”. – Ідеться про повість “Молодість” О. Бойченка, письменника і громадського діяча, на довгі роки прикутого до ліжка. Його називали українським Миколою Островським. Мовиться про публікування повісті в 9-му номері журналу “Вітчизна”.

ДІАЛОГ СЬОМИЙ

До Олесь Гончара

1 серпня 1948

Здрастуй, Олесь!

Ти не гнівайся, що не пишу тобі щодня: життя тут таке йде, що немає на чому зупинити твою увагу. Щепенківське питання завершилося опублікованою в газетах інформацією – “В ЦК АКСМУ”. Вказати... зміцнити... І зміцнюють. Знаєш, кого вводять в редколегію і ставлять заввідділом критики? Зінькевича! Пам’ятаєш (мабуть, ні) – він працював у ЦК АКСМУ у відділі преси. Це комсомольський працівник, пропагандист, але не літератор. Жодної молекули Писарева в ньому немає¹.

А Микола задоволений.

Микола... Я оце сиджу над психологією, то коли дійшов до розділу – “Увага”, задав про нього. Цілковита нездатність зосередити свою увагу на головному, а звідси й нездатність проаналізувати, продумати певне питання; відсутність дисципліни мислення – ось характерні Миколині риси. Чи це органічне для поета? Думаю, що ні. Це просто-напросто інтелектуальна слабкість.

І журналові від цього не легше. “Молодість” маринує в себе вже неділь дві – ні сам не читає, ні в ЦК не дає. А в ЦК настроєні ждати остаточної московської редакції. А якщо так, то ми залишимося ні при чому, бо якщо дочекаємося, то не встигнемо, мабуть, дати жодної порції – вискочить у Москві!

А тут іще та істеричка – Самійленко. Вона взяла собі курс – добувати рукописи, підготовлені для “Молоді”, і пхати їх в журнал. Це ж спокій і майже 100-процентна гарантія! От вона дістала якісь нариси Склярєнка (4 арк.) і схиляє Миколу² до того, щоб дати їх в 9-й, та ще нарис Клігермана про Бойченка. А “Молодість”, мовляв, – у 10-й, уявляєш? Так ми можемо втратити майже піврічний спокій.

Я якось зустрів Гладку, нагадав про “Молодість”. Усміхнулася:

– Та ви хитрі. Знаєте, що хоч і слабка річ вийде, то ніхто не лятиме!

Замість того, щоб поставити це питання і оперативно його розв’язати, Микола тільки тик-мик, і нічого. Устатковує квартиру... Старик же полетів у свої Курмани³, тільки рукою ніжно помахав із кабінки!

Все це мені дуже остогидло. В усьому цьому бачу нерозуміння ситуації Миколою і Дмитром, їхній егоїзм. Нехай як хочуть, так і роблять. Я на все махнув рукою і сиджу над рукописами.

А на літературному небі вже збирається нова хмара. Скоро, мабуть, вдарить критичний грім. Збираються рознести “Хазяїнів” Склярєнка⁴ (хоча б уже назвав “Господарі”!). Микола казав, що в Спілці вже думка майже склалася. Я, правда, цього чтива ще не вживав, не знаю, яке воно (ото тільки той препоганий уривок в “Літгаз.”).

Да, ти там маєш можливість читати літературки? “Знамя” продовжують шарпати. Цього разу за оповідання Яновського. “Манірність, формалістичні викрутаси...”. Дістається й іншим журналам.

І от чим більше вдумуєшся в нашу критику, тим більше переконуєшся, як таки далеко стоїть вона від життя! Навіть справді погані твори критикуються не з тих критеріїв. А це теж дуже шкодить. Якщо істина доводиться фальшивими аргументами, вона може не сприйматись.

Критики йдуть від схеми, від сухої, вимученої в кабінетах концепції, – тільки не від життя. Та й не дивно. Навіть свої думки про життя літератури черпають з літератури.

Що воно за гіпноз?

Ось в останній моск. “Літгазете” виступив із статтею про новаторів сільського господарства Погодін. Він веде розмову про видатне і типове. Всі його думки (хоч вони й чахлі, але ж, мабуть, думки) гфунтуються... на брошурах. Розхвалює ті брошури, які вийшли за підписами самих новаторів, протиставляє їх тим, які написані про них. Кому він баки забиває? Хіба ми не знаємо, хто їх писав?

От і виходить подвійне відображення. Чи ж дивно, що воно таке мертво-бліде? І якщо місяць не гріє, то хоч поетично віддзеркалює соняшне світло. Наші ж критики позбавлені й поетичності. Дворняжки.

Про київських мислителів я вже не кажу. З них і кури сміються. Вони схожі на тих сусідів по квартирі, які обливають один одного помиями. В Дантовому пеклі вони будуть варитися в дьогті своїх статей за злі помилки.

Ой, розговорився я про критиків. Хай їм біс, хоча б не приснилися, бо зараз 12-та ніч. Треба буде, зустрічаючись, крутити їм дулі (звичайно, в кишені!).

Да, за вікном чудова ніч. Якись приємні нічні шуми міста. Здалеку долинає нерозбірливий голос гучномовця, трамвай проїде – наче дощ прошумить...

Сьогодні вдень дощ застав мене на пляжі. І я не засмутився від того, що довелося раніше втікати. Кожного разу я переживаю на пляжі невдоволення, якусь підсвідому огиду. Оті розпарені туші... Щось відверто цинічне, відкрито тваринне... Покупатися приємно, але естетика моя найжачується, завжди повертаюся звідти пригнічений.

Взагалі пригнічений настрій не залишає мене з того самого дня, як ти відчалив від Київських берегів. Навіть посилений, інтенсивний самоаналіз не докопується до причини.

Немає в ці дні в мені вогника. Навіть київські феї не приваблюють. Ніде, майже ніде не буваю. Конспектую підручники, точно на 12 приходжу в редакцію... І скуваю, и нудно!

Відчуваю, що треба кудись поїхати, осунутись в інше середовище, скучити за Києвом. У відпустці поїду кудись писати нариси.

...Відчуття, наміри, думки. Мабуть, тобі вже надоїло читати оцей довгий лист. Знаю, тебе більше цікавить просто інформація, але сподіваюсь, що ти пробачиш мені цей егоїзм. Я тут дуже самотній!

А як у тебе настрій? Які вражіння? Черкни хоч коротенько. Та коли ти вже повернешся? Йй богу, мені легше живеться в Києві, коли усвідомлюю, що ти працюєш за своїм столом. Тоді я відчуваю, як б'ється пульс нашої літератури.

Прибувай!

Усім, звичайно, привіт.

Міцно тисну руку – твій Василь.

1.VIII.48.

¹ “Жодної молекули Писарева в ньому немає”. – Ідеться про видатного російського критика Дмитра Івановича Писарева.

² “От вона дістала якись нариси Скляренка... і схиляє Миколу...”. – Ідеться про Семена Дмитровича Скляренка й Миколу Даниловича Руденка.

³ “Стафік же полетів у свої Курмани...”. – Ідеться про Дмитра Григоровича Білоуса, який поїхав на свою малу батьківщину.

⁴ “Збираються рознести “Хазяїнів” Скляренка...”. – Ідеться про майбутню критику повоєнного роману Семена Дмитровича Скляренка “Хазяїн”, присвяченого відбудові колгоспів.

До Василя Бережного

3 серпня 1949.

Дніпропетровськ

Здрастуй, Василю!

Я їжджу. Чуєш, як газує це слово, скільки в ньому ж-ж-ж?.. Проїхав кілометрів 12 на ручному тормозі (забув виключити), обійшлося нічого. Погнув крило і виправив. Сигналіз на мості і за цю розвагу заплатив 20 крб. Перед-

ній скат чомусь потроху спускає повітря. Ти не знаєш, чому? Здається, золотничок не закриває щільно дірочку, сичить потроху і сичить, пускає бульби.

Через кілька днів думаю полетіти на Херсонщину.

Дома все в порядку. Листа твого одержав (разом з іншими). Россельсів також надішли і ще, які там є (крім міськрадівських). Напиши докладно, що в журналі. Чи затвердив Секретаріат Рибака твою, чи журнал пливе по волі волн... Я все ще не спокійний, здається, от-то витягнуть Гринькові на допомогу.

Почав працювати. Робота нібито клеїться. Пиши частіше.

Тисну руку.

Олесь

03.08.49.

Вілла “Людмила”

ДІАЛОГ ВОСЬМИЙ

До Олесь Гончара

7 листопада 1950

Здоров, Олесь!

Ви там ближче до субтропіків¹, то, мабуть, ходите в костюмах, але й тут не холодно. Одна тільки біда – дощ унадився. Сьогодні, 7.XI, зранку моросило, а потім сонце таки проглянуло, та ненадовго, знову захмарило.

Тоді повернулася з демонстрації і Люда².

– На палат ходила із бабушкою³, – говорить вона, усміхаючись і показуючи пальчиком на вікно. Вона стоїть уже в ліжку, одягнена в м'якеньку рожевеньку сорочечку.

– А що ж ти бачила? – запитую.

– Ой, яке хальне! Цвіточки були хальні! Музичка там глала... – Потім враз насуплюється: – Я бачила дядю глухого. Поганий дядя... Так плисідав і ношки так клутив...

Це вона про карикатуру на палія війни – вирізане з дикту опудало, яке сіпали за шворки.

– А я знаю казочку про калавищку (=рукавичку)... – говорить вона веселенько, а тоді переходить на таємничий шепіт: – І пло вовка...

Це вона хоче мене злякати. Я шепчу:

– Боюсь...

Вона сміється, така рада та весела. А тоді розказує:

– Як була я маленька, – показує, яка була – вказівні пальчики наближає один до одного, – то папа мене отак-а-а-а...

– Так лягай же спатки, – говорить їй бабушка, кладе і вкриває. Вона ще щось просторікує, але опір бабущиці слабшає, тихіше, Люда вже буде спати!

Олександра Федорівна розказує як вони гуляли з Маринкою⁴. Поклали підряд усі свої

кукли і оголосили їх хворими. Потім взялися лікувати – одна капає воду їм у вічі, а друга витирає хусточкою роти.

А коли з'явилася Вера¹, Люда вигукнула:
– Тринадцятий гліх!

Одне слово, Люда тут заклопотана дуже, скуцати їй ніколи.

А як там ви відпочиваєте?

А чого ти запитуєш про пакет для “Н. М.”? Був відісланий вранці 2.ХІ, телеграма Льву – так само.

Міцно тисну руку – Василь.

7.ХІ.50.

Р. С. Щире вітання Валі.

Київ, 30.

¹ “Ви там ближче до субтропіків...” – Олесь Гончар у цей час відпочивав зі своєю дружиною Валентиною в Гаграх (санаторій “Україна”).

² Люда – Людмила Гончар, донька Олесь Гончара.

³ Бабушка – Олександра Федорівна Мала, мати дружини Олесь Гончара Валентини Гончар (Малої).

⁴ Маринка – онука Петра Йосиповича Панча, з яким Олесь Гончар мешкав в одному будинку.

⁵ Вера – донька домашньої помічниці Валентини Данилівни Гончар Надії.

До Василя Бережного

10 листопада 1950.

Гагри

Здоров, Василю!

Нарешті я тут стабілізувався. Після до-роги перехворіли були трохи грипами, а зараз уже крокуємо через всілякі хвороби до справжнього здоров'я.

Тут чудово. Гофи, як казка. Море, як пісня. Вітер – музика. Я зразковий курортник – нічого майже не роблю, б'ю байдикі. Навіть не читаю: ніколи!

Добре святкувалось. Публіка перепилася, а я, тверезий будучи, дивився на її вибрики і мав від того втіху превелику.

Звичайно, тут тепло. В соняшні дні тіла загорають біля моря. Та навіть і в хмарні – ходимо в костюмах і регочемо, коли чуємо чергове метеозведення про далекі сніги і морози.

Як там Ліля¹? Дуже за нею скуцаємо. Хочу повезти їй звідси моря, тепла і сонця.

Листи, які є, перешли сюди.

Привіт від Валі.

Тисну руку.

Олесь.

10.ХІ.50

Пиши про все докладно. Уяви, що ми – край світа.

Гагри

¹ Ліля – Людмила Гончар (Олесь Гончар і його дружина називали свою доньку Людмилу Лілею).

ДІАЛОГ ДЕВ'ЯТИЙ

До Олесь Гончара

26 березня 1953

Здоров, Олесь!

Київ у нас уже зовсім весняний: майже зовсім сухо, а сонячно і світло так, що й не сказати. А на душі і весело і сумно. Отак, мабуть, почувують себе дерева, яким “хочеться зазеленіти”: п'януть життєві соки, а коріння самотності тримають на одному місці. Є голос, та ніколи і нікому співати. Все порпається в паперах, живеш у книжках – вони становлять цілий, інший світ! І все ж таки – який би він не був привабливий, цей світ, – він уявний. Реальний – вирає фарбами, б'є запахами землі, бунтує кров. Їй-богу, добре бути людиною!

А як там ломівська весна?

Чи не навіяла вона тобі нового оповідання?

Уявляю, як ти куриши і мовчки ходиши по кімнаті, і тобі тісно; виходиш на веранду і не дихаєш, а п'єш густе повітря. І оце повітря, і далекі згуки, і великі, байдужі зорі заспокоюють тебе... Знову перо бігає по білому папері, і ти горшиш найчистішим вогнем.

Новин особливих немає, все йде по-старому. У передз'їздівському Не ми хочемо дати коротенькі виступи (1 стор. на маш.) письменників про їхні думки, плани і т. д. Заплановано і твій виступ. Дуже прошу тебе: вишли, не відкладаючи. Одну або хоч півсторінки!

А 3-тє квітня зустрічаєш в Ломівці?

Бажаю хорошого здоров'я і настрою.

Тисну руку – Василь

26.ІІІ.53.

До Василя Бережного

30 березня 1953

Салют з півдня!

Написав, посилаю. З твого “і т. д.” важко було зрозуміти, чого саме хоче “Україна”. Якщо вийшло не те – не давай.

У нас теж весна, причому справжня. Сонце – з неба, вітер – з моря. Города копають, шпакі прилетіли, ночі фантастично місячні – таких у Києві нема.

Я працюю. Приїду числа 10-го.

Пиши, що нового.

Тисну руку.

Олесь 30.ІІІ.53

Література

1. Гончар, Олесь: Щоденники: у 3-х т. [Текст]/ Олесь Терентійович Гончар; [упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Д. Гончар]. – К.: Веселка, 2008. – Т. 1. – 456 с.; Т. 2. – 608 с.; Т. 3. – 648 с.

2. Гончар, О. Т. Твори: в 12 т. [Текст]/ Олесь Гончар; [НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. – Т. 10: Листи; [упорядкув. та комент. Я. Г. Оксюті]. – К.: Наук. думка, 2011. – 808 с.